Nils Mattsson

Juridiska disputationer i finansrätt under 1900-talets senare hälft[1]

1 Inledning

Professorerna Erik Lindahl, Seve Ljungman och Carsten Welinder var år 1950 ansvariga för den finansrättsliga forskningen och undervisningen vid de tre juridiska fakulteterna, dvs. i Uppsala, Stockholm och Lund. På ett rätt typiskt sätt gav de tillsammans en bra bild av att ämnet finansrätt då befann sig i ett tidigt skede av en kraftig förändring.

Erik Lindahl var nationalekonom. Av de tre var han den internationellt sett mest namnkunnige. Han var professor i finansrätt och finansvetenskap i Uppsala från 1942 till 1958, men hade dessförinnan varit professor först i Göteborg och sedan i Lund. I sin doktorsavhandling "Die Gerechtigkeit der Besteuerung" utarbetade han en modell för beskattning, som nu efteråt knappast kan sägas ha fått någon inverkan på länders praktiska skattepolitik, men som haft stor betydelse i den teoretiska diskussionen på skatteområdet. Som nationalekonom tillhörde han Stockholmsskolan. Stora insatser gjorde han genom viktiga bidrag till förståelsen av penningpolitiken. Han var här i viktiga delar en lärjunge till Knut Wicksell.

Även Carsten Welinder kan nog sägas ha varit i grunden nationalekonom, men utvecklade med åren ett allt större intresse för materiell skatterätt. Han disputerade vid juridisk fakultet med en avhandling om kommunal avgiftspolitik och var sedan under många år professor i Lund, från 1948 till 1974. Han utövade liksom Lindahl ett betydande inflytande, inte minst genom sitt omfattande skriftställarskap i samhällspolitiskt aktuella frågor. Han författade även under 1960-talet den första mer heltäckande akademiska läroboken i ämnet skatterätt. Som examinator var han fruktad.

Seve Ljungman slutligen skilde sig från de övriga i den meningen att han hade en mer direkt juridisk bakgrund. Han hade efterträtt Gösta Eberstein, som år 1948 avgått från en professur i civilrätt. Eberstein var verksam på många olika områden inom juridiken. Inte minst på det immaterialrättsliga området har han gjort mycket viktiga insatser. Men även inom skatterätten publicerade han sig flitigt. Hans studier om det svenska skattesystemet "Om skatt till stat och kommun" från 30-talet är en viktig källa till kunskap om de svenska skatternas historia. Han svarade även för förarbetena till 1941 års arvs- och gåvoskattelag. Med sina stora kvalifikationer fick Eberstein ta ansvaret i Stockholm även för undervisningen i finansrätt. Ljungman som år 1947 publicerat monografin "Om skattefordran och skatterestitution" fick också han ta ansvaret för finansrätten under hela 50-talet. Först en bit in på 1960-talet skedde en uppdelning och finansrätten fick sin egen professor, Åke Hellner.

[1] För hjälp med materialsamlingen till denna artikel tackar jag jur. kand. Anna Önell.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53

Ser vi 50 år tillbaka är det uppenbart att skatterätten då i flera avseenden hade en betydligt starkare anknytning till nationalekonomi och finansvetenskap än vad den har idag. I Uppsala och Lund omfattade professurernas ämnesområde inte endast finansrätten utan även finansvetenskapen. Detta märktes också i undervisningen, där skattepolitiska och samhällsekonomiska inslag var en viktig del. Detta är i ett internationellt perspektiv relativt ovanligt. Nationalekonomin har vid de juridiska fakulteterna spelat en mer central roll i Sverige än i de flesta andra länder. Skälen till detta är många, men viktigast har säkerligen den omständigheten varit att de svenska juridiska fakulteterna haft utomordentligt skickliga företrädare för ekonomiska vetenskaper. Knut Wicksell var under flera år professor vid juridiska fakulteten i Lund och Erik Lindahl, som nyss påpekades, företrädde nationalekonomin och finansvetenskapen i Uppsala.

Utomlands var det inte vanligt att skatterätten på detta sätt knöts till ekonomiska vetenskaper. Skatterätt har där ofta varit ett ämne där de materiella frågorna stått i förgrunden. Inte sällan har ämnet betecknats just som skatterätt och förenats med andra delar av den offentliga rätten. Professurerna har antingen varit kopplade till förvaltningsrätt eller i vissa fall till konstitutionell rätt. Naturligtvis finns det undantag. Den amerikanske nationalekonomen Richard Musgrave har haft en profil, i hög grad riktad mot skattefrågor och skattepolitik. Men allmänt sett är det inte förvånande att ämnet benämndes i Sverige som finansrätt, medan det utomlands hade beteckningar som på svenska kunde översättas till skatterätt.

2 Disputationer – en kronologisk översikt

Disputationer i juridiska ämnen har över huvud taget aldrig varit vanliga. Jämfört med de flesta andra akademiska discipliner har intresset för studier efter grundexamen varit lågt. Detta gäller även på finansrättens område. (Trots att grundämnet nu kallas skatterätt är forskarämnets benämning fortfarande finansrätt.) De allra flesta som tidigare förvärvade en juris doktorsgrad var redan inriktade på en akademisk karriär. Ett undantag från denna regel var emellertid K.G.A. Sandström som disputerade på avhandlingen ”Svenska dubbelbeskattningsavtal i vad de avse skatt å inkomst eller förmögenhet” och som år 1950 promoverades till juris doktor vid Uppsala universitet. De allra flesta nyblivna juris doktorer kan ha en eller annan tidskriftsartikel eller kanske någon lärobok bakom sig, men Sandström, 55 år gammal, hade före disputationen publicerat en mängd av viktiga arbeten på centrala skatterättsliga områden. Det är snarare lättare att ange vilka områden Sandström inte behandlat och vilka avgöranden från Regeringsrätten under perioden 1930–1960 som han inte kommenterat. Allt detta skedde vid sidan av tunga uppdrag, bl.a. som skattedirektör i Stockholm.

Strax före Sandström disputerade Bertil af Klercker i Stockholm på en avhandling om resultatutjämning i inkomstslaget rörelse mellan olika beskattningsår. af Klercker lämnade snart den akademiska världen och gjorde under många år en betydelsefull insats som skatteexpert knuten till Sveriges industriförbund.

Under mitten av 50-talet var det tunt med akademiska disputationer i finansrätt. Ett undantag utgjorde dock Dag Helmers, som försvarade sin avhandling ”Kringgående av skattelag” år 1956. Avhandlingen hade sådan kvalitet att den ansågs ge författaren docentkompetens. Tyvärr blev dock hans karriär i universitetsvärlden kortvarig. Hans vetenskapliga begåvning parad med stor arbetsförmåga gjorde att han snart hade erbjudits andra uppgifter. Hans viktigaste insats får sannolikt sägas vara det arbete han nedlade i alla de tunga utredningar han som industrins representant under decennier deltog i. Det är sannolikt ingen som blir trampad på tårna om jag påstår att han är den svenska mervärdesskattens fader. Han deltog i utredningsarbetet och han var den i utredningsarbetet som bäst förstod mervärdesskattesystemet. Han hade också många viktiga uppdrag internationellt. Under sin tid som vice verkställande direktör på Sveriges industri-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53

förbund upphörde han inte att producera handböcker och tidskriftsartiklar. Han tilldelades professors namn.

Några år efter det att Helmers disputerat, i slutet av 50-talet och början av 60-talet, ägde tre disputationer rum. Först av de tre respondenterna var Leif Mutén, som 1959 i Uppsala försvarade sin avhandling "Inkomst eller kapitalvinst", i vilken han behandlade frågor kring obligations- och fastighetsaffärer. Strax efter kom Åke Hellner, som samma år i Lund lade fram sin doktorsavhandling, i vilken han behandlade olika problem rörande avdragsrätten för periodiska understöd och för underskott. Ett år senare (1960) var det Göran Englunds tur att disputera, också han i Lund, på avhandlingen "Om inkomstskattefaktorn vid beskattning av benefika förvärv". Muténs och Hellners arbeten var koncentrerade kring problem rörande inkomstskatten, medan Englunds undersökning främst var riktad mot arvs- och gåvoskatten.

Här gällde det tre doktorer som alla var inriktade på akademiska karriärer. De blev också innehavare av de tre professurer som vid den tiden fanns i Sverige. I början av 60-talet blev Mutén som Lindahls efterträdare professor i Uppsala. Hellner blev professor i Stockholm strax efteråt, när en särskild professur i finansrätt med finansvetenskap inrättats och Ljungman helt kunde koncentrera sig på civilrätten. Englund stannade kvar i Lund och tjänstgjorde under flera år som lärare vid juridiska fakulteten (docent och forskardocent). När Welinder avgick med pension 1974 blev Englund hans efterträdare.

Den allmänna meningen var säkert att med tre unga professorer i ämnet finansrätt skulle alla karriärmöjligheter för andra disputerade i ämnet vara stängda för lång tid framöver. Trots detta kom en grupp intresserade doktorander fram, sannolikt därför att det visat sig att det också fanns goda karriärmöjligheter utanför den akademiska världen. Betydelsefullt för intresset var sannolikt också den omständigheten att skatterättsliga frågor blivit allt mer uppmärksammade i den samhällspolitiska debatten. Under första hälften av 70-talet disputerade Jan Anders Hagstedt, Gustaf Lindencrona, Sven-Olof Lodin och Nils Mattsson. Ämnena skiftade.

Hagstedts avhandling "Om beskattning av stiftelser" var en rättsdogmatisk studie, där Hagstedt främst undersökte det skatterättsliga stiftelsebegreppet och betydelsen av de begränsningar av skattskyldigheten som fanns för stiftelser. Lindencrona uppehöll sig i sin avhandling "Skatter och kapitalflykt" huvudsakligen kring frågor, som inte minst under senare år kommit att få mycket stor skattepolitisk betydelse, nämligen vilken roll beskattningen kunde tänkas ha för svenskar när de övervägde att investera utomlands. Han berörde inte bara beskattningens betydelse för kapitalets rörlighet i sin avhandling utan han pekade också på den betydelse skattereglerna hade för investerarnas val av hemvistland. Avhandlingen publicerades vid en tid då den europeiska integrationen hade påbörjats på allvar. Lodins ämnesval var i så måtto överraskande som avhandlingen var koncentrerad på ett annat rättssystem, nämligen "Koncernbeskattning i USA". Frågor kring koncernbeskattning fick här en vetenskaplig belysning, av intresse naturligtvis även för läsare i länder med andra metoder att utforma koncernbeskattningen. Mattsson slutligen lade fram en avhandling av mer traditionell karaktär. Han försökte i sin avhandling "Bolagskonstruktioner och beskattningseffekter" finna i vilken utsträckning de civilrättsliga reglerna om främst handelsbolag hade påverkat det skatterättsliga regelsystemet, som på den tiden just för denna bolagsform var föga utvecklat i lag.

Av olika skäl blev emellertid professurerna i Uppsala och Stockholm lediga. Mutén beslöt att för gott stanna kvar som senior adviser vid Internationella valutafonden (han hade tjänstgjort där sedan mitten av 60-talet) och Hellner avled 1972 efter en tids sjukdom. Lodin fick professuren i Stockholm och Mattsson professuren i Uppsala (sedan Lodin efter något år lämnat denna för Stockholm). Lindencrona fick kort därefter en forskningsrådsprofessur, vilken med tiden överflyttades till Stockholms universitet, där det alltså kom att finnas två professurer i finansrätt. Hagstedt övergick till praktisk verksamhet, först till PK-Banken (nu Nordbanken) men hade under flera år en befattning som adjungerad professor vid Handelshögskolan i Stockholm.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53

Sedan var under många år läget det att Englund förestod ämnet i Lund, Lodin och Lindencrona ämnet i Stockholm och Mattsson ämnet i Uppsala. Disputationerna i finansrätt fortsatte emellertid. På universitet där det inte fanns juridiska fakulteter var det främst vid de handelsrättsliga eller rättsvetenskapliga institutionerna som skatterättslig forskning bedrevs. I Göteborg var verksamheten mycket aktiv under Kurt Grönfors ledning. I mitten av 70-talet disputerade (i Stockholm) Göran Grosskopf på en avhandling om fåmansföretag. Han fick relativt snart tjänsten som professor vid den rättsvetenskapliga institutionen vid Umeå universitet. Efter några år som professor lämnade han emellertid det akademiska livet (han hade då en kort tid tjänstgjort som professor vid handelsrättsinstitutionen i Lund) och är nu, efter att ha bedrivit egen verksamhet med bl.a. konsultverksamhet och uppdragsutbildning, bosatt i Schweiz och styrelseordförande för Tetra Laval-gruppen.

Sture Bergström disputerade i slutet av 70-talet i Uppsala på avhandlingen ”Skatter och civilrätt”, i vilken han studerade civilrättsliga begrepp i skatterättsliga sammanhang. Han hade före disputationen under en tid arbetat som lektor i skatterätt vid Stockholms universitet men fortsatte efter disputationen vid Uppsala universitet där han var verksam som universitetslektor och som docent ända fram till dess han 1993 efterträdde Englund på professuren i Lund.

Från mitten av 80-talet är det tydligt att antalet disputationer ökat. År 1984 disputerade Leif Edvardsson och Per Thorell. Edvardsson disputerade vid Umeå universitet för ekonomie doktorsexamen. Han lade fram en avhandling i vilken han undersökte de skatterättsliga konsekvenserna av utskiftningsskatten i samband med fusion av moderbolag och helägt dotterbolag. Han kom sedan att stanna som universitetslärare först i Umeå och sedan i Göteborg, varifrån han ursprungligen kom. Under senare år har han arbetat som skatteexpert för Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF).

Samma år, 1984, disputerade Per Thorell i Uppsala på avhandlingen ”Skattelag och affärssed”. Efter en tid som chef för Bokföringsnämnden återvände Thorell till juridiska fakulteten i Uppsala som professor i företagsrätt. En professur med sådan ämnesinriktning hade inte tidigare förekommit i Sverige, men fyllde ett stort behov. För att kunna förstå den svenska företagsbeskattningen krävs allt större insikt i redovisning. Samtidigt har den öppna kapitalmarknaden inneburit att regler även på civilrättens område ställer större krav på utbildning och forskning. Det visade sig också snart att Thorell inom juridiska fakulteten intog en viktig plats. Från hösten 2000 är Thorell tjänstledig från Uppsala universitet och arbetar på Ernst & Young i Stockholm.

Viktiga avhandlingar fortsatte att läggas fram under 1980-talet. Peter Melz disputerade hösten 1986 på avhandlingen ”Kapitalvinstbeskattningens problem”. I så måtto var avhandlingen unik som Melz angrep ett område utanför företagsbeskattningen. Här kan också tilläggas att Melz kanske tydligare än många andra vid denna tid valde ämnen som var intressanta men där relativt begränsad forskning förekommit. I sin nästa monografi behandlade Melz olika frågor inom mervärdesskatten. Även Melz kom relativt snart efter disputationen att utnämnas till professor. Tjänsten i finansrätt i Stockholm efter Lodin hade blivit ledig, då Lodin hade antagit erbjudandet att efterträda Helmers vid Sveriges industriförbund. Melz efterträdde Lodin.

År 1987 var det återigen en disputation i Uppsala. Bertil Wiman disputerade på avhandlingen ”Prissättning inom multinationella koncerner”. Efter några år vid Uppsala universitet och en kort tid som professor vid rättsvetenskapliga institutionen i Umeå erbjöds Wiman professuren i internationell skatterätt vid Handelshögskolan i Stockholm, som han tillträdde 1996. Han var inte förste innehavare av denna befattning. Några år tidigare hade Mutén lämnat sin tjänst vid Internationella valutafonden och återvänt till Sverige och tillträtt professuren som då var nyinrättad.

Som framgått av redogörelsen över 1980-talet hade alla som disputerade stannat kvar vid universiteten, även om någon eller några efter hand lämnat för andra uppdrag. Även de som disputerade under de första åren på 90-talet har blivit kvar i universitets-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53

världen. Richard Arvidsson disputerade 1990 på avhandlingen ”Dolda vinstöverföringar” och har efter disputationen främst varit knuten till Handelshögskolan i Stockholm. Claes Norberg disputerade 1991 i Uppsala på avhandlingen ”Reglering och beskattning av banker”. Även han stannade kvar efter disputationen vid juridiska fakulteten i Uppsala, men tillträdde i slutet av 90-talet en tjänst som professor vid institutionen för handelsrätt i Lund. Christer Silfverberg slutligen disputerade året efter Norberg, alltså 1992, på avhandlingen ”Gåvobeskattningen i nordiskt perspektiv”. Han hade då under många år arbetat som universitetslektor vid juridiska fakulteten i Stockholm och han fortsatte som lärare och forskare efter disputationen. Lindencrona utnämndes i mitten av 90-talet till rektor för Stockholms universitet och sedan dess har Silfverberg varit tillförordnad på Lindencronas professur.

Under 90-talet, och särskilt under senare delen av decenniet, fortsatte ökningen av disputationer i finansrätt. Det blev nu tydligt att flera av dem, som nu avlade juris doktorsexamen föredrog uppgifter utanför den akademiska världen. Men ändå var behovet av välutbildade lärare stort och en hel del av dem stannade kvar som lärare och forskare. Flera av dem är också docenter. Björn Westberg disputerade 1994 i Stockholm på avhandlingen ”Nordisk mervärdesskatterätt”, en avhandling som inte bara hade en komparativ inriktning utan som även behandlade internationella aspekter på mervärdesskatten. Westberg verkar nu vid Internationella handelshögskolan i Jönköping. Robert Påhlsson disputerade ett år senare i Uppsala på avhandlingen ”Riksskatteverkets rekommendationer” och har därefter tjänstgjort vid Handelshögskolan i Göteborg. Han har nyligen befordrats till professor. Kristina Ståhl disputerade 1996, även hon i Uppsala, på avhandlingen ”Aktiebeskattning och fria kapitalrörelser”. Efter disputationen har hon arbetat som universitetslektor vid juridiska fakulteten i Uppsala. I detta sammanhang skall också nämnas Anders Hultqvist, som disputerade samtidigt med de tre tidigare nämnda. Han blev, liksom de, docent, men lämnade efter ett tag universitetet för en tjänst på Ernst & Young. Han är numera adjungerad professor vid Handelshögskolan i Stockholm.

Under de senaste fem–sex åren har disputationer i finansrätt ägt rum i Lund, Stockholm, Uppsala och Umeå. I Lund disputerade Christina Moëll 1997 på avhandlingen ”Harmoniserade tulltaxor” (det kanske tydligaste tecknet på att finansrätt inte bara är skatterätt), Stefan Aldén 1998 på avhandlingen ”Om regelkonkurrens inom inkomstskatterätten” samt Mats Tjernberg 1999 på avhandlingen ”Fåmansaktiebolag”. Hösten 2000 disputerade Lars-Erik Wenehed på en avhandling om CFC-lagstiftningen. Av dessa fyra är Moëll och Tjernberg kvar vid Lunds universitet medan Aldén arbetar på revisionsföretaget KPMG i Malmö. Wenehed har under hela doktorandtiden fortsatt med sitt arbete på det egna företaget Comtax AB, ett företag som koncentrerat sin verksamhet på dataprogram inom området skatteavtal.

I Stockholm har likaså ett par disputationer ägt rum. Börje Leidhammar disputerade 1995 på avhandlingen ”Bevisprövning i taxeringsmål” och 1997 disputerade Roger Persson Österman på avhandlingen ”Kontinuitetsprincipen”. Leidhammar arbetar nu på Ernst & Young i Stockholm, medan Roger Persson Österman stannat kvar som universitetslektor vid Stockholms universitet. Helt nyligen disputerade Jesper Öberg på avhandlingen ”Mervärdesbeskattning vid obestånd”.

I Uppsala har ett antal disputationer ägt rum under senare år. Lars Samuelson disputerade 1994 på avhandlingen ”Förlustutjämning”, Jan Kellgren 1997 på avhandlingen ”Mål och metoder vid tolkning av skattelag”, Magnus Alhager 1999 på avhandlingen ”Dispens från inkomstskatt” och Mattias Dahlberg 2000 på avhandlingen ”Svensk skatteavtalspolitik och utländska basbolag”. Leif Gäverth hade redan 1994 avlagt juris licentiatexamen på avhandlingen ”Stödbrev”, en avhandling som senare också gavs ut på Iustus Förlag i Uppsala. Gäverth fortsatte emellertid sitt arbete och publicerade därefter ett antal uppsatser i svenska skattetidskrifter. Med allt detta material som bas disputerade Gäverth 1999 på en s.k. sammanläggningsavhandling med titeln ”Skatteplanering och

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53

kapitaliseringsfrågor". Kellgren och Dahlberg finns kvar inom universitetsvärlden, Kellgren i Linköping och Dahlberg i Uppsala. De övriga är praktiskt verksamma (många dock fortfarande med olika kontakter med universitet och högskolor), Samuelson på Advokatfirman Lagerlöf & Leman i Stockholm, Alhager på KPMG i Malmö och Gäverth som skattedirektör vid Riksskatteverket.

Edvardsson hade, som redan nämnts, 1984 disputerat för ekonomie doktorsexamen vid Umeå universitet på en avhandling om utskiftningsskatten. Sedan dess har universitetet i Umeå fått examensrätt för juris kandidatexamen och 1995 kom den första disputationen för juris doktorsexamen i finansrätt, då Åsa Gunnarsson lade fram avhandlingen "Skatterättvisa".

Under 90-talet har några tagit licentiatexamen med avhandlingar av skatterättsligt intresse. Förutom Gäverths avhandling, som nämnts ovan, är det Jan-Mikael Bexhed som 1992 försvarade sin avhandling om förvärvskällebegreppet, Asbjörn Eriksson som 1996 lade fram en avhandling om energiskatter och Göran Grege som samma år avlade juris licentiatexamen med en avhandling om beskattning vid formellt och informellt ackord. Bexheds och Greges avhandlingar är publicerade i bokform. Bexhed arbetar, och arbetade även när han avlade examen, inom Skandiakoncernen. Eriksson är kvar vid institutionen i Umeå. Grege har hela tiden arbetat som praktiserande skattejurist i Stockholm.

Denna kompletta redovisning är möjlig därför att det fortfarande, jämfört med många andra vetenskapsområden, är ett förhållandevis begränsat antal som tagit högre examina i finansrätt och i närliggande ämnesområden. Uppräkningen gör det också möjligt att dra vissa generella slutsatser.

Det är för det första, och redan antytt, uppenbart att antalet disputationer ökat kraftigt, inte minst under senare delen av 90-talet. Tidigare var det med några undantag så att avhandlingsarbetet var ett led i ett försök att göra akademisk karriär, även om detta hos en del inte var klart uttalat. Sandström, framförallt, och af Klercker får väl sägas vara undantagen från denna regel. För Sandströms del var det väl närmast att vinna titeln genom att lägga fram något som han ändå skulle ha skrivit. Men även bland dem som disputerade under 70- och 80-talet var det den absoluta huvudregeln att disputanderna i finansrätt åtminstone under lång tid blev kvar inom den akademiska världen. Att stanna där under hela arbetslivet blev däremot för en del alltför mycket.

Därmed är det inte sagt att den äldre generationen var vetenskapligt mer begåvad än den yngre. Konkurrensen var helt enkelt mindre och flera högre akademiska tjänster var lediga. Universitetsvärlden stod dessutom under senare hälften av 60-talet inför en kraftig utbyggnad och behovet av lärare och forskare var stort. I dag är läget inte detsamma. Antalet disputationer har ökat, medan åtminstone högre akademiska tjänster knappast blivit flera. Många av de nya doktorerna har inte heller från början haft avsikten att efter examen stanna kvar i den akademiska världen. Det har blivit allt tydligare att meritvärdet av högre akademisk examen ökat inom kanske främst advokat- och revisorskåren. Advokatfirmor och revisionsbyråer har blivit större vilket fört med sig ett behov av medarbetare, som mer professionellt kan fördjupa underlaget för viktiga beslut. Det har dessutom visat sig att de som tagit högre akademiska examina i princip har samma arbetskapacitet som övriga medarbetare när det gäller att fortlöpande handlägga och lösa klientärenden.

Personligen ser jag detta som ett resultat av en positiv utveckling. Tidigare förvärvade man juris doktorsgraden, nu tar man juris doktorsexamen. Detta är inte endast en namnändring. Att påbörja forskarstudier och att ta en doktorsexamen skall innebära en möjlighet att tidigt kunna göra ett val mellan ett akademiskt och ett praktiskt yrkesliv. Det innebär också för universitet och högskolor samt för näringsliv en chans att kunna bland ett större urval av kandidater välja lämpliga medarbetare till olika tjänster. Ser vi på det stora antal doktorander som just nu arbetar med sina avhandlingar finns det all anledning hoppas att denna trend kommer att fortsätta framöver.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53

Som inledningsvis nämndes var inriktningen mot nationalekonomi och finansvetenskap betydande hos de professorer, som företrädde ämnet finansrätt för ett halvsekel sedan. Det kan väl sägas att under tiden därefter inriktningen mot mer rättsdogmatiska studier i skatterättsliga ämnen blivit allt tydligare. Juridiken har fått större betydelse på bekostnad av ekonomiska resonemang. Å andra sidan har de nationalekonomiska företrädarna inom de samhällsvetenskapliga fakulteterna blivit flera och intresset för skatternas betydelse i samhällsekonomin ökat även bland dem. Det har skett en uppdelning, som blivit allt tydligare under senare delen av 1900-talet. Nationalekonomer och jurister arbetar med samma materia, men från olika utgångspunkter.

3 Skatterättsliga områden som varit föremål för avhandlingar

Ser vi då på valet av ämnen är det uppenbart att företagsskattefrågor väckt ett stort intresse och varit huvudtema i många avhandlingar. Thorells avhandling om affärssedens betydelse inom skatterätten och Samuelsons avhandling om förlustutjämning är tydliga exempel på detta. Lodins avhandling om koncernbeskattning är också inriktad på företagsbeskattningen, även om det sker utifrån ett komparativt perspektiv. Till denna grupp kan även räknas Mattssons avhandling om beskattning av handelsbolag. Fåmanföretagsbeskattningen har varit föremål för studier av Grosskopf och Tjernberg. Persson Östermans avhandling rör till stora delar frågor kring kontinuitetsprinciper i företagsbeskattningen.

Men det är också tydligt att andra områden inom skatterätten börjat få en allt mer framträdande plats. Inte minst gäller detta den internationella skatterätten, vars betydelse ju även ökat i det praktiska yrkeslivet. Visserligen var temat för Sandströms avhandling för femtio år sedan svenska dubbelbeskattningsavtal, men intresset för internationella frågor var ändå begränsat. Lindencronas avhandling om skatter och kapitalflykt var den första moderna avhandling, som mer i detalj gick in på frågor, som tillhör den internationella skatterätten. Här finns också en diskussion över vilken betydelse som den europeiska integrationen kunde tänkas få på det skatterättsliga området. Ståhls avhandling, som lades fram nästan 15 år senare, har likheter med Lindencronas avhandling, men förutsättningarna var nu andra. Sverige är medlem i den europeiska gemenskapen sedan den 1 januari 1995 och frågeställningarna är nu mer direkt betydelsefulla.

Wiman och Arvidsson behandlade i sina avhandlingar båda frågor rörande internprissättning i koncerner, ett viktigt ämne som numera är av största praktiska betydelse. En avhandling som från en annan utgångspunkt behandlade detta ämnesområde är den författad av Aldén. Han diskuterar problem med regelkonkurrens inom inkomstskatterätten. Den viktigaste delen av avhandlingen är emellertid en studie över olika grunder för beskattning av dolda vinstöverföringar till utlandet. Betydelsefulla delar av Gäverths avhandling innehåller också frågor kring prissättning i ett internationellt perspektiv, men här är framställningen mer direkt fokuserad på problem rörande skatteplanering. Dahlberg har i sin avhandling koncentrerat sig på de svenska skatteavtalen och i vilken mån dessa avtal skyddar de svenska skatteanspråken i samband med förekomsten av lågbeskattade s.k. basbolag i utlandet. Weneheds avhandling om CFC-lagstiftningen rör ett område som i flera avseenden har anknytning till Dahlbergs.

Även om således den internationella skatterätten varit ett område inom vilket många doktorander valt ämne, finns det också andra områden inom skatterätten där intresset för undersökningar vuxit. Tolkningsfrågor och allmänna vetenskapsteoretiska spörsmål har varit föremål för avhandlingar. Jag tänker då på Hultqvists undersökningar i avhandlingen om legalitetsprincipen inom skatterätten. Hit hör också den avhandling Kellgren försvarade, en avhandling som mer direkt gällde just tolkning av skattelag och där Kellgren

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53

ville visa olika tänkbara tolkningsmetoder. Gunnarsson kan också med sin avhandling om skatterättvisa hänföras till denna kategori av författare av mer teoretiska, rättsfilosofiska avhandlingar.

Beskattningen av kapitalinkomster har varit föremål för undersökningar under 1900-talets senare del. Muténs avhandling rörde frågor om gränsdragningen mellan inkomst och kapitalvinst vid obligations- och fastighetsaffärer och Melz kom i sin avhandling nära 25 år senare mer direkt in på problem i samband med avyttringar av fastigheter.

När det gäller beskattningen av tjänsteinkomster har däremot intresset under hela perioden varit svalare. Detta innebär inte att sådana frågor saknar vetenskaplig belysning, men det finns ingen avhandling som mer renodlat berör sådana frågor.

Däremot har perspektivet vidgats under den period denna översikt omfattar och andra skatter än inkomstskatten har blivit föremål för studier. Arvs- och gåvoskatterättsliga problem behandlade redan Englund i sin avhandling, även om inkomstskatterätten i hans avhandling också kom att spela en stor roll. Stora delar av avhandlingen gällde just kollisionen mellan inkomstskatt, å ena sidan, samt arvs- och gåvoskatterätt, å andra sidan. Silfverberg har i sin avhandling från 1992 mer direkt haft gåvobeskattningen som undersökningsobjekt, här med ett komparativt nordiskt anslag.

Mervärdesskatten spelar i dag en betydande roll. De rättsliga problem som här dykt upp är rättsvetenskapligt av stort intresse. Det märks också att allt fler forskningsinsatser sker på detta område. Melz blev föregångsmannen genom monografin "Mervärdeskatten – rättsliga problem och grunder", som dock inte var en avhandling utan en specimensskrift. Den första avhandlingen som lades fram för granskning med mervärdesskatten som föremål för studien var Westbergs. Även han hade som Silfverberg ett komparativt nordiskt perspektiv. Öbergs nyligen försvarade avhandling rörde likaså mervärdesskatten, även om också konkursrättsliga frågor spelade en viktig roll i framställningen. Det finns all anledning förvänta nya avhandlingar på detta område inom skatterätten.

Det finns slutligen anledning att peka på att processuella och förvaltningsrättsliga frågor fått en allt viktigare plats inom forskningen. Leidhammars avhandling om bevisprövningen i taxeringsmål visar vilken stor roll som bevisfrågor spelar. Påhlssons arbete om Riksskatteverkets rekommendationer berör ett område av utomordentligt stor praktisk betydelse, där Påhlsson berör centrala förvaltningsrättsliga och konstitutionella spörsmål. Alhager har genom sin studie om dispensinstitutet granskat skattemyndigheternas (och främst Riksskatteverkets) verksamhet på ett centralt område.

4 Avslutning

Genomgången över disputationerna under de senaste femtio åren visar att forskningen har en annan karaktär och en annan omfattning idag än vid mitten av 1900-talet. Det finns all anledning förmoda att förändringarna under de kommande årtiondena kommer att fortsätta i samma takt som tidigare. Det är däremot svårare att ange vilka förändringarna kommer att bli. Säkert är väl ändå att antalet disputationer kommer att öka. Behovet av skattejurister med hög kompetens blir att mer märkbart både vid universitet och högskolor, i intresseorganisationer, i skatteförvaltningen och på den privata marknaden. Detta måste ge utslag. Samtidigt är doktorsexamen inte en exklusiv examen för fortsatt akademisk karriär. Detta är tydligast manifesterat i studieplanerna för doktorsexamen. Examen är ett avslut på forskarstudier och doktorn skall ha fått en utbildning, som skall vara lika väl anpassad för den som därefter väljer en yrkesbana utanför universitetsvärlden som för den som önskar fortsätta att forska.

Nils Mattsson är professor i finansrätt vid Uppsala Universitet.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-27 23:16:53